

Демографічний розвиток країн Північної Європи: актуальні тренди для українського досвіду

Ірина Гудзеляк

к. геогр. н., доцент, зав. кафедри економічної і соціальної географії імені професора Олега Шаблія,
Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна,
e-mail: iryna.hudzelyak@lnu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0003-0890-5085>

У статті за допомогою статистичного методу проаналізовано демографічний розвиток країн Північної Європи – Норвегії, Швеції, Фінляндії, Данії та Ісландії. Сучасні демографічні параметри регіону обумовлені відсутністю великих людських втрат у двох світових війнах, внутрішньополітичною та соціально-економічною стабільністю держав, які гарантують соціальну рівність, упевненість людей в добробуті та безпеці. У результаті сформувалася така модель демографічної поведінки населення, яка тривалий час забезпечувала природний і міграційний приріст населення. Тому демографічні параметри Північної Європи можна вважати еталоном для розробки заходів подолання демографічних загроз у поствоєнний період в Україні. Попри ефективну демографічну політику, в усіх країнах суттєво скоротився рівень народжуваності. Сумарний коефіцієнт народжуваності уже не забезпечує простого відтворення поколінь. Перехід до звуженого відтворення став незворотнім. Суттєво скоротилися темпи приросту населення. Міграційний приріст в основному забезпечує зростання людності в усіх країнах. Завдяки імміграції та порівняно з іншими європейськими державами високої народжуваності у регіоні сповна вдалося використати демографічні дивіденди, які забезпечили економічне зростання. Проте притік мігрантів не вирішив проблеми зниження народжуваності. Вікова структура населення країн Північної Європи зазнає помітних трансформацій. Зростання тривалості життя і зниження народжуваності визначили дуже високий рівень демографічного старіння. Це вимагає перегляду соціальної політики, впливає на бюджети територій. У регіоні на субнаціональному рівні посилюються демопросторові диспропорції: у багатьох сільських територіях відбувається депопуляція, а міські регіони зростають. Найгірша демографічна ситуація склалася у Фінляндії в прикордонних з Росією територіях. У Північній Європі помітно послабилось етнолінгвістичне домінування корінних народів. Загострилися інші внутрішньодержавні проблеми, пов'язані зі слабкою інтеграцією мігрантів у приймаючі суспільства. Визначення орієнтирів демографічної і міграційної політики України має враховувати нові виклики, які проявляються в країнах Північної Європи.

Ключові слова: населення, демографічний розвиток, темпи зростання, народжуваність, демографічне старіння, міграція, Північна Європа, Україна.

Як цитувати: Гудзеляк Ірина. Демографічний розвиток країн Північної Європи: актуальні тренди для українського досвіду / Ірина Гудзеляк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія», 2024. – Вип. 61. – С. 166-179. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2024-61-14>

In cites: Hudzelyak Iryna (2024). Demographic development of the countries of Northern Europe: current trends for the Ukrainian experience. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, series "Geology. Geography. Ecology"*, (61), 166-179. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2024-61-14> [in Ukrainian]

Постановка проблеми. Північна Європа виділяється з-поміж інших країн Європи більш сприятливими тенденціями демографічного розвитку. В п'яти країнах регіону, Норвегії, Швеції, Фінляндії, Данії та Ісландії, після Першої світової війни формується соціально-демократична держава загального добробуту, або скандинавська модель, головною ознакою якої є підтримка загальної зайнятості, соціальна політика вирівнювання доходів населення, всезагальна доступність до усіх соціальних благ – якісної освіти та медицини, соціального захисту, особистої безпеки, пенсійного забезпечення, допомоги сім'ям з дітьми тощо. При цьому економічна політика цих держав, яка орієнтована на високий рівень і якість життя населення, ґрунтується на принципах економічної свободи, вільного ринку, відкритості до глобалізаційних процесів та демократичного управління [13]. Великий вплив на демографічний розвиток Північної Європи мало те, що регіон не зазнав великих демографічних втрат у двох світових війнах. В умовах внутріш-

ньополітичної та соціально-економічної стабільності держави, яка гарантує соціальну рівність, упевненість людей в добробуті та захищеності відбувається становлення особливої демографічної поведінки населення.

Усі ці соціально-економічні фактори зумовили формування у країнах Північної Європи особливих параметрів демографічної ситуації: у більшості країн народжуваність перевищує смертність населення; відбувався значний міграційний притік, який у часі уповільнив процес переходу до малодітної сім'ї; країнам вдалося сповна використати демографічні дивіденди для формування такого ринку праці, який максимально сприяв економічному росту. Отже, характер демографічних процесів і сучасну демографічну структуру в країнах Північної Європи можна вважати еталоном для порівняння з іншими країнами світу. А флагманом соціально-демографічних змін С. Канталіні, С. Ольссон-Вейк, Г. Андерссон вважають Швецію [15]. Досвід країн Північної Європи у здійсненні демографічної і міг-

раційної політики є важливим для українських фахівців, які безпосередньо залучені до розробки заходів щодо подолання негативних демографічних наслідків війни. Адже в Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року [9] визначено головні демографічні виклики і загрози, серед яких і такі, що уже почали проявлятися у Північній Європі незважаючи на надзвичайно сприятливу соціально-економічну ситуацію. Важливо розуміти «ідеальні» (відносно інших країн Європи) тенденції демографічних процесів і структур в Північній Європі, аби визначити орієнтири для подолання демографічних викликів і вибудувати сценарії поствоєнного відновлення України з максимально реалістичними за сучасних геополітичних умов очікуваними результатами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи унікальність демографічних тенденцій Північної Європи, населення цих країн є об'єктом всебічного дослідження демографів, міграціологів, географів, соціологів тощо. Цьому сприяє добре сформована статистична база як на національному рівні, так і в рамках діяльності регіональних інтеграційних структур – Північної Ради та Європейського Союзу.

Комплексне дослідження демографічної ситуації у Північній Європі здійснено у праці «Демографічний виклик для Скандинавських країн» (Д. Раухут, Р. Расмуссен, Й. Рото, П. Франке, С. Остберг) [29]. Автори на основі ґрунтовних статистичних матеріалів розкрили особливості демографічних процесів у п'яти країнах – Норвегії, Швеції, Фінляндії, Данії та Ісландії. Вагомими для українського досвіду є декілька висновків. По-перше, головними чинниками поляризації за рівнем смертності і тривалості життя на внутрішньодержавному рівні є відмінності освітнього рівня населення і соціально-економічні умови. Акцентуючи на нових викликах, з якими стикнулися північноєвропейські країни, – демографічне старіння і перехід до звуженого відтворення населення – автори стверджують, що імміграція може запропонувати лише короткострокове рішення для вирішення цих проблем, тоді як у перспективі ці проблеми залишаться структурними і потребуватимуть довгострокових рішень.

По-друге, попри ефективну демографічну і соціальну політику, яка дозволяла тривалий час стримувати падіння народжуваності у Північній Європі, ця тенденція стала незворотною. Причини цього явища і нові тенденції в регіоні проаналізовано у працях С. Андерсен, Н. Дранге, Т. Лаппегорд [11], Я. Бергсвік, А. Фауске, Р. Гарт [14]. Г. Андерссон показав явище стрімкого зниження народжуваності у когортах жінок-іммігрантів [12].

Завдяки високій, у порівнянні з іншими країнами Європи, народжуваності і тривалості життя північноєвропейські країни позитивно виділяються показниками зростання людності. Більшість територій рівня NUTS-3 віднесено до двох груп – з високим зростанням та зростанням населення. Виняток становлять північні території Скандинавії і схід Фінляндії, а також окремі регіони Данії [16, с. 27].

Визначаючи першорядну роль демографічних процесів для економічного розвитку України в аналітичній доповіді центру Разумкова [8] розкрито значення демографічного чинника для повоєнного відновлення та економічного зростання. На основі емпіричних даних на прикладі ряду країн, у тім числі північноєвропейських, показано можливості використання демографічних дивідендів в умовах демографічного переходу та залучення іммігрантів. Однак у цій праці поза увагою залишаються проблеми суспільства, які є наслідком масової імміграції.

Притік мігрантів завжди призводить до етноструктурних трансформацій в державах-реципієнтах. Тривала історія інтеграції мігрантів у приймаючі суспільства країн Північної Європи дозволила оцінити найбільш актуальні проблеми, які проявляються у різних сферах. Е. Ейнгорн, С. Гарбісон, М. Гусс у праці “Міграція та мультикультуралізм у Скандинавії” роблять висновок, що скандинавські держави загального добробуту стають неоднорідними [19]. На основі норвезького і данського досвіду та у порівнянні з американською моделлю мультикультуралізму автори показують приклади антиімміграційної риторики та расової політики у регіоні, що варто враховувати при розробці міграційної політики в Україні.

Методика дослідження. Просторовий аналіз демографічного розвитку охопив п'ять країн – Данію, Швецію, Норвегію, Фінляндію та Ісландію, які означуємо як регіон Північна Європа. Територіальна структура досліджуваного регіону обумовлена його культурною та природною гомогенністю, зокрема наявністю чітких природних меж, які визначають певну ізольованість, автономність окресленого терену.

Загалом серед українських вчених усталене розуміння простору Північної Європи як п'яти вищеназваних держав. Зокрема, обґрунтовуючи регіоналізацію Європи, такого підходу дотримуються С. Кузик, Л. Котик, І. Ванда [6]. І. Зінько наголошує, що цей субрегіон, складений переважно моноетнічними державами, можна позначати топонімами Скандинавія, або Скандинавські країни [5], однак у своїй праці віддає перевагу назві Північна Європа.

Варто зазначити, що на сучасному етапі в

закордонних наукових публікаціях та аналітичних звітах міжнародних інституцій немає єдиного підходу до визначення меж Північної Європи. Частина науковців окреслює межі Північної Європи у широкому географічному охопленні. Наприклад, Г. де Блій, П. Муллер, О. Шаблій ототожнюють Північну Європу, Скандинавську Європу та Норден і включають до регіону, окрім п'яти держав, ще Естонію [4]. Цей простір завдяки природно-географічній ізоляції є периферією європейського серцевинного ареалу, а також вирізняється релігійною однорідністю, зокрема домінуванням лютеранської церкви, і внутрішньою етно-культурною єдністю, оскільки норвезька, шведська, данська та ісландська мови належать до північно-германської підгрупи германської групи індоєвропейської мовної сім'ї. Фінська та естонська мови належать до уральської мовної сім'ї. Фінляндія просторово та історично є близькою до Скандинавії, має давні політичні, господарські та культурні зв'язки у межах регіону, а особливо тісний історичний шлях розвитку з Швецією. Європейські науковці називають регіоном Норден всі вищезазначені країни окрім Естонії, а до Скандинавії відносять лише три – Норвегію, Швецію і Данію.

Структурні підрозділи ООН у своїх звітах та аналітичних матеріалах включають до Північної Європи, окрім п'яти названих держав, ще й Ірландію, Велику Британію, Литву, Латвію і Нормандські острови. Міжнародна субрегіональна організація Північна Рада (Nordic Council) об'єднує п'ять країн-членів – Данію, Швецію, Норвегію, Фінляндію та Ісландію, та асоційовані члени – Аландські острови, Гренландію і Фарерські острови, а також країни-спостерігачі – Естонію, Латвію, Литву. Згідно EuroVoc Північною Європою є регіон, який включає Швецію, Норвегію, Фінляндію, Ісландію, Данію і Фарерські острови, а також країни Східної Балтії – Естонія, Латвія, Литва.

Для просторового аналізу демографічного розвитку країн Північної Європи було використано офіційні статистичні дані міжнародних організацій – Відділу населення ООН [27], Статистичної комісії ООН [17], Євростату [26], Північної Ради [24, 25], Довідкового бюро з населення [28], а також матеріали з сайтів національних статистичних служб. Проведене дослідження охопило період з початку ХХ століття. Динаміку чисельності населення проаналізовано з 1900 року, а окремі показники відтворення населення, вікового складу та міграції з 1950 року.

Статистична оцінка демографічного розвитку країн Північної Європи базується на обчислених коефіцієнтах. Темп зростання населення відображає відсоткове значення чисельності у

кінці досліджуваного періоду при тому, що у базовому році умовно людність становить 100%. Аналогічно обчислено темпи зміни рівня народжуваності у країнах. Динаміка головних демографічних коефіцієнтів відображена графічно, що дозволило порівняти демографічний розвиток окремих країн з середніми показниками у регіоні Північної Європи та у Європі. Вікову динаміку та процеси демографічного старіння проаналізовано на підставі частки головних демографічних категорій населення – дітей, населення у віці 25–64 роки, 65 і старших. Показано динаміку з 1950 року коефіцієнту потенційної підтримки, який відображає кількість осіб у віці 25–64 роки у розрахунку на 1 особу у віці 65 років і старше.

Динаміка імміграції (з 1990 року) та етноструктурні зміни (з 1987 року) у країнах Північної Європи досліджено на матеріалах національних статистичних служб, Міжнародної організації міграції [23] та Верховного комісара ООН у справах біженців [31]. Для оцінки ступеня відкритості держав до імміграції застосовано два показники – індекс контролю міграційної політики та індекс контролю політики трудової міграції [23]. Їхні значення коливаються від 0 (найменш обмежувальна політика) до 1 (найбільш обмежувана).

Параметри демографічного розвитку Північної Європи, за якими проведено просторовий аналіз, корелюються з індикативними показниками моніторингу реалізації Стратегії демографічного розвитку України [9], що дозволить повноцінно використати досвід досліджуваних країн.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Для розробки стратегії повоєнного відновлення України вкрай важливо враховувати роль демографічного чинника. Зокрема цінним досвідом є оцінка впливу демографічної політики країн Північної Європи на демографічні процеси та вікову трансформацію населення. Розуміння цих тенденцій дозволить визначити сценарії майбутнього розвитку України та виробити максимально ефективні заходи державних демографічної, міграційної, економічної і соціальної політики, адекватно підійти до визначення концептуальних основ регіональної політики.

Тому **метою дослідження** є виявлення тенденцій демографічного розвитку і демографічної ситуації країн Північної Європи як моделі, що можна вважати орієнтиром для українських фахівців, які будуть впроваджувати політику подолання демографічних викликів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Північна Європа є найменш населеним регіоном Європи, що помітно вирізняється тенденціями

демографічного розвитку і сучасною демографічною ситуацією. На початок 2024 році у Північній Європі проживало 28162 тис. осіб, що становило 3,8% усього населення Європи (табл. 1). Упродовж XX–XXI століть населення Північної Європи стабільно зростало (рис. 1). За період 1900–2023 років кількість населення зросла у 2,2 рази, а частка регіону в загальній чисельності населення Європи збільшилася на 0,5%. З 1980

року, на тлі стагнації і депопуляції у багатьох європейських країнах, населення Північної Європи зросло майже на 4,8 млн осіб, або на 21%, тоді як у Європі у середньому приріст склав лише 4%. Ісландія відзначається найбільшим приростом – на 34%, у Норвегії приріст становив 32%. У Швеції населення зросло на 24%, а найменший приріст властивий Фінляндії (14%) і Данії (13%).

Таблиця 1 / Table 1

Динаміка головних показників відтворення населення країн Північної Європи /
Dynamics of the main indicators of population reproduction in the Nordic countries

Країни	Кількість населення на 1 січня 2024 року, осіб	Темп зростання населення у 2023 році, 2000 рік=100%	Частка іммігрантів у загальному прирості населення у 1990–2023 роках, %	Сумарний коефіцієнт народжуваності у 2023 році, осіб	Темп скорочення народжуваності у 2023 році, 1950 рік=100%
Швеція	10 551 707	118,8	71	1,5	-33
Данія	6 072 412	111,4	65	1,6	-37
Фінляндія	5 603 851	107,9	57	1,3	-57
Норвегія	5 550 203	122,9	55	1,4	-46
Ісландія	383 726	134,9	33	1,6	-59

Розраховано за [24, 28].

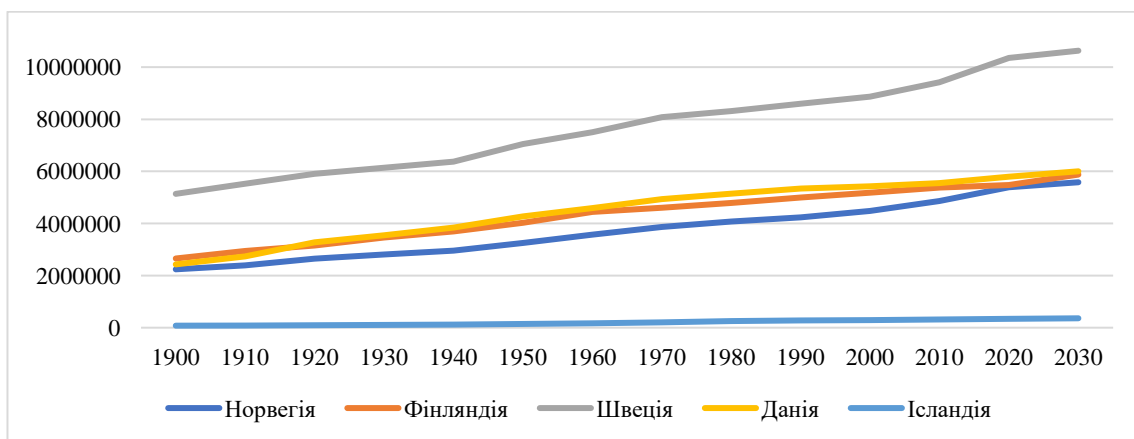

Рис. 1. Динаміка кількості населення країн Північної Європи, осіб [24] /
Fig. 1. Population dynamics in the Nordic countries, people [24]

Пік максимального загального приросту усі країни Північної Європи уже пройшли. Дуже швидко за рахунок імміграції вдалося зупинити зниження приросту у кінці XX – на початку XXI століття. Попри те, що у Європі у 2021 році уперше зафіксовано скорочення людності і депопуляція триватиме, за прогнозами ООН [27] очікується, що усі північноєвропейські країни зберігатимуть приріст чисельності населення до 2030 року, а найшвидше зростатиме людність Фінляндії та Ісландії (рис. 2).

Зростання людності країн Північної Європи у XX столітті обумовлено декількома чинниками: дуже малі демографічні втрати упродовж світових воєн порівняно з іншими країнами Європи; розширене природне відтворення як ре-

зультат сформованої моделі середньодітної репродуктивної поведінки, а також успішної демографічної і соціальної політики держав; додатне сальдо міграції, притік людей молодого віку з тих країн Азії та Африки, де традиційною є орієнтація на багатодітні сім'ї.

Політичний і воєнний нейтралітет більшості країн Північної Європи сприяв тому, що регіон майже не зазнав людських втрат у Першій і Другій світових війнах. Зокрема, цивільні втрати Норвегії, Швеції і Фінляндії разом у Першій світовій війні склали приблизно 2,7 тис. осіб. У Фінляндії у внутрішньому збройному конфлікті 1918 року загинуло за різними оцінками 31–37 тис. осіб. Серед країн Північної Європи Фінляндія також мала найбільші втрати військових і ци-

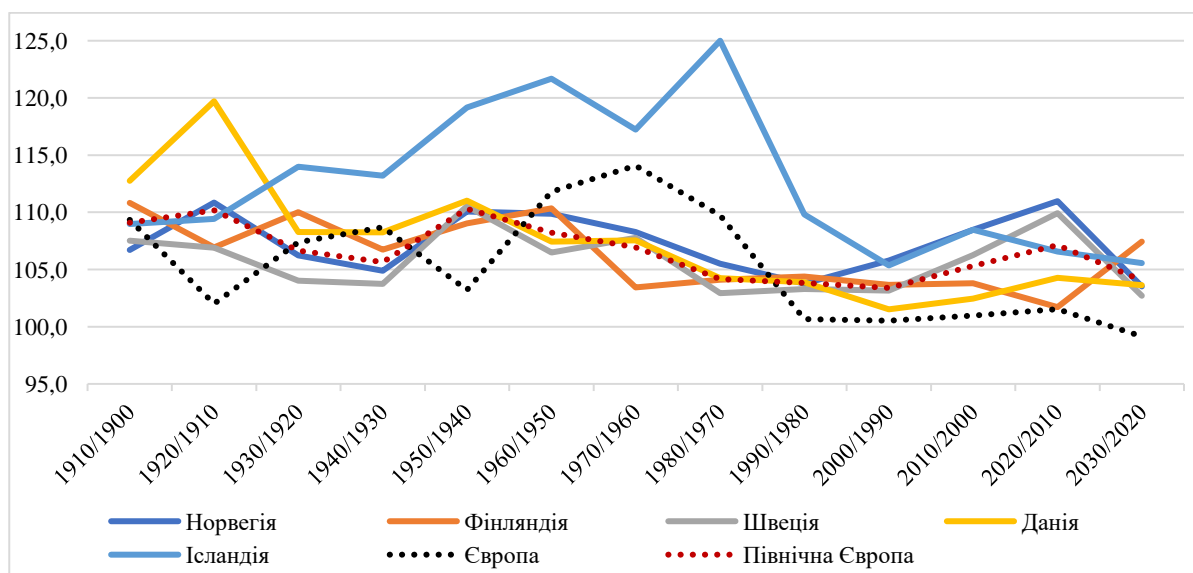

Рис. 2. Темпи зростання населення країн Північної Європи, % /
Fig. 2. Population growth rates in the Nordic countries, %

вільних у Другій світовій війні – понад 84 тис. осіб, що склало 2,27% від чисельності населення у 1939 році. У Норвегії сукупні демографічні втрати становили 0,35% від довоєнного населення, у Данії – 0,18%, в Ісландії – 0,17% [7]. А Швеція практично не мала демографічних втрат у війнах, тому її демографічну історію у ХХ–ХХІ століттях, як і загалом північноєвропейських країн, можна вважати еталоном, моделлю для порівняння. В Україні, до прикладу, в Другій світовій війні загинуло приблизно 20% від довоєнної чисельності населення. Це на 35,3% визначило загальні гіпотетичні втрати населення у ХХ столітті. Ще 18,3% демографічних втрат України зумовлено Голодомором 1932–1933 років [1, с. 191].

На початку ХХ століття темпи зростання населення у країнах Північної Європи збігалися з середньоєвропейським рівнем. Перша і Друга світові війни зумовили стрімке зниження темпу росту в Європі загалом, тоді як країни Північної Європи демонстрували протилежні тенденції. Феноменальним виявився той факт, що саме під час світових воєн темпи зростання людності Північної Європи були максимальними з початку ХХ століття – 110,2% за 1910–1920 роки та 110,3% за 1940–1950 роки. У міжвоєнні періоди тренди зміни населення також є протилежними – у країнах Європи, які пережили війни, завдяки компенсаційному збільшенню народжуваності темпи зростання збільшуються, а в країнах Північної Європи тривало повільне скорочення показника. Лише у 1970-х роках тенденції зміни людності у Північній Європі стали синхронними до середньоєвропейських. Проте темпи приросту ще залишалися дещо нижчими через менші обсяги міграційного приросту, тоді як у загальному

приростові домінував природний приріст. Водночас Європа дуже стрімко перетворювалася на імміграційний регіон. У 1980-х роках темпи зростання населення Північної Європи зрівнялися з середньоєвропейськими завдяки збільшенню притоку мігрантів. А в 1993 році у регіоні вперше міграційний приріст кількісно переважив природний приріст.

Від 2010 року швидкість зростання людності країн Північної Європи поступово уповільнюється. Це глобальна тенденція, що зумовлена передусім скороченням народжуваності. Однак, країни Північної Європи демонструють вищі темпи зростання людності за 2010–2020 роки (107,1%), порівняно з середньоєвропейським показником (101,5%) завдяки двом чинникам – потужній імміграційній складовій і природному приросту. Усі країни регіону віднесено до типу держав з високим загальним приростом населення за період 2000–2017 років [16]. До цієї групи, окрім північноєвропейських, належали ще чотирнадцять країн Європи, однак їхнє зростання в основному відбувалось завдяки імміграції.

Упродовж ХІХ – на початку ХХ століття Північна Європа, як і решта європейських регіонів, відзначалася міграційними втратами. Складні агрокліматичні умови для розвитку сільського господарства були головним чинником еміграції сільських жителів переважно до Північної Америки. У першій половині ХХ століття стрімкий розвиток видобувних та переробних галузей промисловості стимулював внутрішню міграцію до міських регіонів, а також став передумовою для зростання інтенсивності імміграції з-за кордону. Нейтральний статус скандинавських країн у Другій світовій війні посилив міграційну привабливість регіону: сюди прибували вихідці з

Німеччини, Великої Британії, Данії та інших країн Європи, охоплених війною.

Статус імміграційного регіону посилювався завдяки формуванню унікальної скандинавської моделі, яку визначають як колективістсько-універсалістську форму соціально-економічного розвитку на основі приватної власності і ринку, стійкому економічному зростанню, високій заробітній платі та наявності достатньої кількості робочих місць на ринку праці, високим соціальним стандартам та високою якістю життя, політичною стабільністю в державах та правовою захищеністю усіх громадян.

Формування у Північній Європі держав суспільного добробуту демонструють не лише макроекономічні індикатори, зокрема найвищі у світі значення індексу людського розвитку, але й суб'єктивні оцінки громадян щодо свого благополуччя, наприклад індекс щастя, що є вагомим чинником демографічної поведінки. З початку розрахунку індексу щастя у 2006 році країни регіону стабільно посідають найвищі позиції у світовому рейтингу [33].

Соціально-економічна та безпекова приваб-

ливість країн Північної Європи сприяла стабільному зростанню чисельності іммігрантів (табл. 2). У 1990 році найвищою серед країн регіону частка міжнародних мігрантів була у Швеції – 9,2%, а найменша – у Фінляндії, всього 1,3%. Непривабливість Фінляндії для мігрантів була зумовлена її вкрай вразливим географічним розташуванням у суспільстві з агресивною Російською імперією, а згодом СРСР і Росією. Це визначило втягнення країни у три війни упродовж ХХ століття, втрату частини державної території і майже 20% промислового потенціалу [10], зобов'язання виплати репарацій Радянському Союзу, відсутність доступу до фінансування для відбудови економіки після Другої світової війни у рамках плану Маршалла, примус до позаблоковості та значні обмеження державної самостійності, необхідність фінансування великої кількості внутрішніх переселенців з анексованих регіонів. З 1970-х років державні політики розвитку інноваційної економіки, освітньої сфери, посилення соціальної підтримки населення сприяли економічному зростанню та міграційній приваб-

Таблиця 2 / Table 2

Міграція та етноструктурна трансформація в країнах Північної Європи
Migration and ethno-structural transformation in the Nordic countries

Країни	Частка державо-формуючого етносу, %		Країни походження найбільших міграційних груп, 2022 р.	Частка мігрантів у загальній чисельності населення, %		Відносне сальдо міграції у 2021 р., ‰	Індекс контролю міграційної політики, 2016 р.	Індекс контролю політики трудової міграції, 2016 р.
	1987 р.	2024 р.		1990 р.	2020 р.			
Фінляндія	93,3	90,0	Естонія, Ірак, Росія, Сомалі, Китай	1,3	7,0	2,7	0,7	0,4
Швеція	93,0	79,6	Сирія, Ірак, Фінляндія, Польща, Іран	9,2	19,8	7,7	0,8	0,3
Норвегія	97,0	81,5	Польща, Литва, Швеція, Сирія, Сомалі	4,5	15,7	2,0	0,7	0,3
Данія	96,8	84,2	Польща, Сирія, Румунія, Туреччина, Німеччина	4,6	12,4	3,9	0,8	0,5
Ісландія	98,3	78,7	Польща, Україна, Афганістан	3,8	19,2	1,7	0,7	0,3

Складено за [23, 24]

Від 1990 до 2023 року зростання населення Північної Європи на 67% відбувалось за рахунок міграційного приросту. У 1990–2004 роках додатне міграційне сальдо становило у середньому 50 тис. осіб на рік [20]. У подальшому, за винят-

ком періоду пандемії COVID-19, фіксували посилення міграційної складової у загальному прирості. Особливо у пікові роки: період міграційної кризи у Європі у 2016 році, коли додатне сальдо у Північній Європі зросло до 197 тис. осіб, а

також у 2022 році унаслідок початку повномасштабної війни в Україні, що сприяло досягненню рекордного за історію регіону сальдо – 212 тис. осіб. Статистично визначено, що без великого міграційного притоку у 2022 році вже у цьому році у Північній Європі розпочалась би депопуляція [20].

У 2020 році за даними Nordic Co-operation у Північній Європі проживало 4025,1 тис. осіб міжнародних мігрантів, що становило понад 14% від усього населення регіону [25]. У Європі у середньому частка мігрантів є дещо меншою і становить 11,6% [23]. У результаті у Фінляндії за період 1990–2023 роки частка мігрантів зросла найбільше серед країн регіону – у 5,4 рази. В Ісландії зростання становило 5,1 рази. У Норвегії питома вага мігрантів у чисельності населення збільшилася в 3,5 рази. А в Данії та Швеції – у 2,7 та 2,2 рази відповідно.

Держави Північної Європи упродовж останніх десятиліть реалізовували ліберальну міграційну політику та приймали біженців з конфліктних регіонів. Особливо відкритими ці держави стали для трудових мігрантів, про що свідчить низький індекс контролю трудової міграції (див. табл. 2). Швеція була однією з перших держав Європи, яка у 1950-х роках на законодавчому рівні урегулювала трудову міграцію, заохочуючи притік висококваліфікованої робочої сили та обмежуючи в'їзд малоосвічених працівників. У 1960-х роках подібні правові норми ухвалено у Норвегії та Данії, згодом у Фінляндії та Ісландії. Однак, тільки в Данії міграційна політика набула вираженого асиміляційного типу [32].

Імміграція зумовила помітну етноструктурну трансформацію. Оскільки Північна Європа є привабливою для трудових мігрантів і для біженців з охоплених збройними конфліктами країн, або тих, де панують авторитарні чи тоталітарні режими, то частка некорінного населення зростала в усіх країнах, тому вони фактично втратили статус мононаціональних держав [21]. Помітною тенденцією є послаблення етнолінгвістичного домінування корінних народів (див. табл. 2). Якщо до початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну найбільшими етноменшинами були поляки, сирійці, іракці, шведи, естонці і литовці [3], то з 2022 року суттєво зросла частка українців. Станом на початок 2024 року в Норвегії проживало 68,1 тис біженців з України, в Фінляндії – 65,5 тис., Швеції – 42,0 тис., Данії – 39,7 тис., а в Ісландії 3,9 тис. осіб [31].

Попри те, що етнічний і культурний плюралізм у країнах Північної Європи має давню історію, а також утверджене загальне усвідомлення того, що мігранти долучилися до побудови держав суспільного достатку, тут усе частіше наго-

лошують на проблемах сегрегації мігрантів, їхньої радикалізації, особливо молоді. Мігранти залишаються слабо інтегрованими на ринку праці. Зростають соціальні виплати для біженців і соціально вразливих груп мігрантів, а це фінансовим тягарем лягає на платників податків.

Згідно з дослідженням, проведеним у 2018 році, 63% людей африканського походження у Фінляндії зазнавали домагань на расовому ґрунті. У 12 країнах ЄС, де відбувалося опитування, цей показник був 30%. У Данії та Швеції цей показник становив 41%. Дослідження показало, що у Фінляндії погляди на імміграцію стали менш толерантними за останні п'ять років. Загалом акцентують на окремих проявах дискримінації мігрантів навіть попри те, що в країнах Північної Європи на законодавчому рівні визначено механізми протидії расовій та етнічній дискримінації [34].

Індикатором зростання напруги у суспільствах є посилення на внутрішньополітичній арені правих політичних сил. Плюралістичні суспільства в умовах відходу від моделі національної держави все частіше звертаються до праворадикальних поглядів. Без явних проявів етнічної інтолерантності посилюється національна ідентичність корінного населення.

Внутрішня міграція з сільської місцевості та зовнішня переважно спрямовані у столичні агломерації, які зростають досить високими темпами. Усі столиці Північної Європи належать до категорії міст-мільйонників, за винятком Рейк'явіку, найбільша – Стокгольм з населенням 2,2 млн осіб. Інші столиці майже однакові за розміром: Гельсінкі – 1,1 млн осіб, Осло – 1,2 млн, Копенгаген – 1,3 млн. Найвищі темпи зростання властиві Рейк'явіку, населення якого зросло майже на третину з 1990 року і на сучасному етапі становить понад 215 тис. осіб.

У країнах Північної Європи на субнаціональному рівні у контексті центр-периферійних відмінностей посилюються демопросторові диспропорції [18]. Міські центри демонструють зростання чисельності населення, в той час як у сільських районах здебільшого населення зменшується [16]. Хоча тут таких сільських територій, де відбувається депопуляція, є суттєво менше, аніж в інших регіонах Європи. Особливо стрімка депопуляція відбувається на сході та півночі Фінляндії у прикордонних з Росією територіях. У південно-західній Фінляндії демографічна ситуація відзначається позитивними параметрами та стійким зростанням людності. У Швеції і Норвегії рівень урбанізації також є чинником демографічної ситуації, але тут ще й помітні відмінності між природно-географічними регіонами з різною комфортністю для проживан-

ня – північними і південними.

Країни Північної Європи упродовж багатьох десятиліть виділялися досить високим рівнем народжуваності, порівняно з іншими європейськими країнами. У середині ХХ століття лише в Данії і Швеції сумарний коефіцієнт народжуваності був нижчим від середньоевропейського значення. Однак, тоді в усіх країнах регіону ще забезпечувалось розширене відтворення населення. Упродовж 1970–1980 років унаслідок зниження народжуваності Північна Європа перейшла межу простого заміщення поколінь. Завдяки ефективній демографічній політиці вдалося з 1980-х суттєво уповільнити тенденцію падіння народжуваності (рис. 3). Однак, стабільне

зниження рівня народжуваності у другій половині ХХ століття у результаті спричинило незворотній перехід до звуженого відтворення в усіх країнах Північної Європи. Притік мігрантів не вплинув позитивно на рівень народжуваності, бо їхня репродуктивна поведінка дуже швидко знає змін і наближається до норми приймаючого суспільства – малодітної сім'ї [12]. Сумарний коефіцієнт народжуваності у 2023 році знизився до мінімального рівня за усю демографічну історію регіону і становив від 1,6 осіб у Данії та Ісландії до 1,3 осіб у Фінляндії (табл. 2). Це такі значення, які суттєво нижчі від порогового рівня простого заміщення поколінь – 2,1 осіб на одну жінку репродуктивного віку.

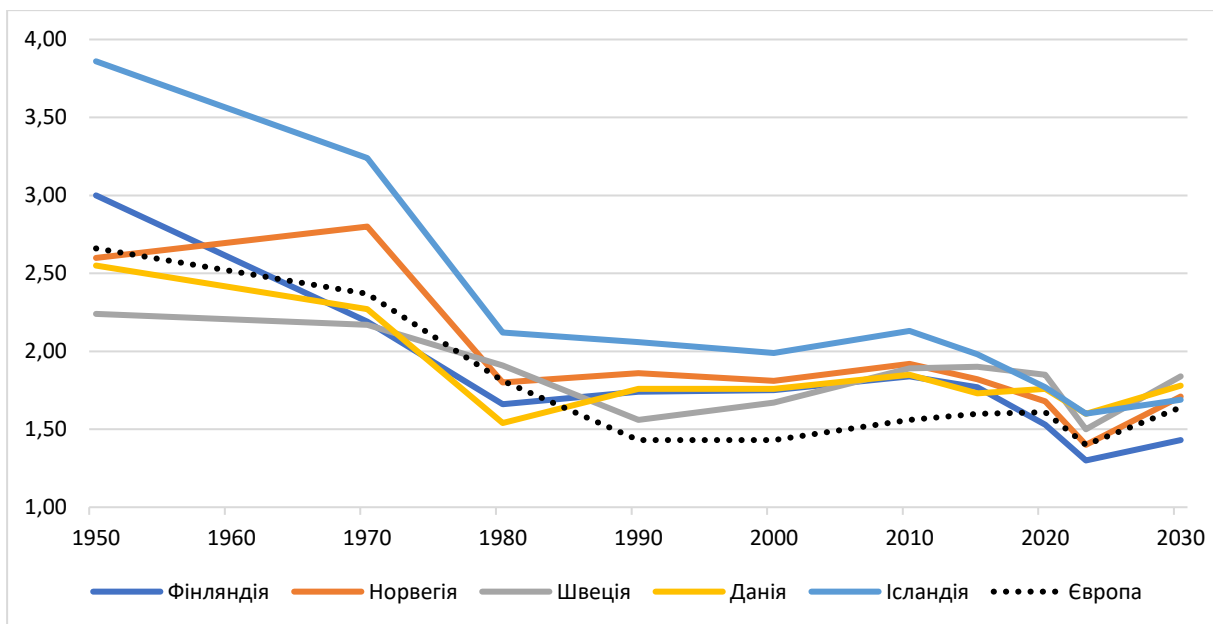

Рис. 3. Сумарний коефіцієнт народжуваності, осіб [24] / Fig. 3. Total fertility rate, persons [24]

Попри тривале зниження передчасної смертності і збільшення тривалості життя, країни Північної Європи вперше стикнулися з проблемами природного відтворення населення. Пік природного приросту минули усі держави, у деяких внаслідок зниження народжуваності розпочалось природне скорочення. У Швеції природне скорочення фіксувалось у 1997–2001 роках, і лише завдяки імміграції ці тенденції вдалося призупинити. У Фінляндії вперше смертність перевищила народжуваність у 2016 році, а в Данії природне скорочення розпочалося у 2022 році.

Дослідження С. Канталіні, С. Ольссон-Вейк і Г. Андерссон на матеріалах шведської статистики дозволило авторам зробити висновок, що внаслідок динамічної глобалізації зростає невизначеність людей щодо майбутнього. Індивідуальне сприйняття невизначеності в житті, щодо зміни структури ринку праці, нових інформаційних технологій, нових способів формування особистих стосунків і пов'язаної з цим політичної та

культурної поляризації може негативно впливати на рішення щодо народжуваності [15]. Економічні фактори, зокрема економічна невизначеність молоді, є домінуючою у зниженні народжуваності [29]. Оскільки це виявляється у відкладенні народжень, то передусім рекомендують запровадити державну політику подолання економічної невизначеності щодо майбутнього батьківства, посилення гендерної рівності у сфері догляду за дітьми, можливості для жінок поєднувати материнство і працю без загрози особистим доходам і сімейному добробуту. Подолання гендерної нерівності визначають як один із вагомих факторів зростання народжуваності у майбутньому [16]. Усі ці заходи загальнонаціонального рівня розраховані на перспективу життя цілого покоління, а це щонайменше 20 років. Короткострокові заходи демографічної політики, зокрема фінансові виплати, як свідчить досвід країн Північної Європи, не в змозі у довготривалій перспективі розв'язати проблему низької народжуваності [29].

Тенденції народжуваності і смертності спричинили помітні зміни у віковому складі населення Північної Європи. З 1970 року зростала частка людей в найбільш активному працездатному віці (25–64 роки) (рис. 4). Виважена економічна політика разом з демографічними дивідентами позитивно вплинули на економічну динаміку в регіоні. Зворотна тенденція, поступове зменшення робочої сили, намітилася у країнах регіону з 2010–2020 років. Зниження народжуваності, а отже й відповідна динаміка дитячого населення, безпосередньо негативно позначається на потенційній можливості відтворення робочої сили. Це, як зазначають Д. Раут, Р. Расмуссен, Й. Рото, П. Фран-

ке і С. Естберг [29] це вплине на системи соціального забезпечення у загальнонаціональних масштабах. Розв'язання проблеми, на думку авторів, можливе виключно у площині державної демографічної політики, яка включатиме заходи для стимулювання народжуваності. Однак, як свідчить український досвід запровадження демографічної політики на початку XXI століття, стимулювання народжуваності великими, диференційованими за порядком народження дітей, фінансовими виплатами суттєво не вплинули на зростання народжуваності. Відбувалося зростання народжуваності у тих сім'ях, які розглядали ці виплати як єдине джерело доходу родини [2].

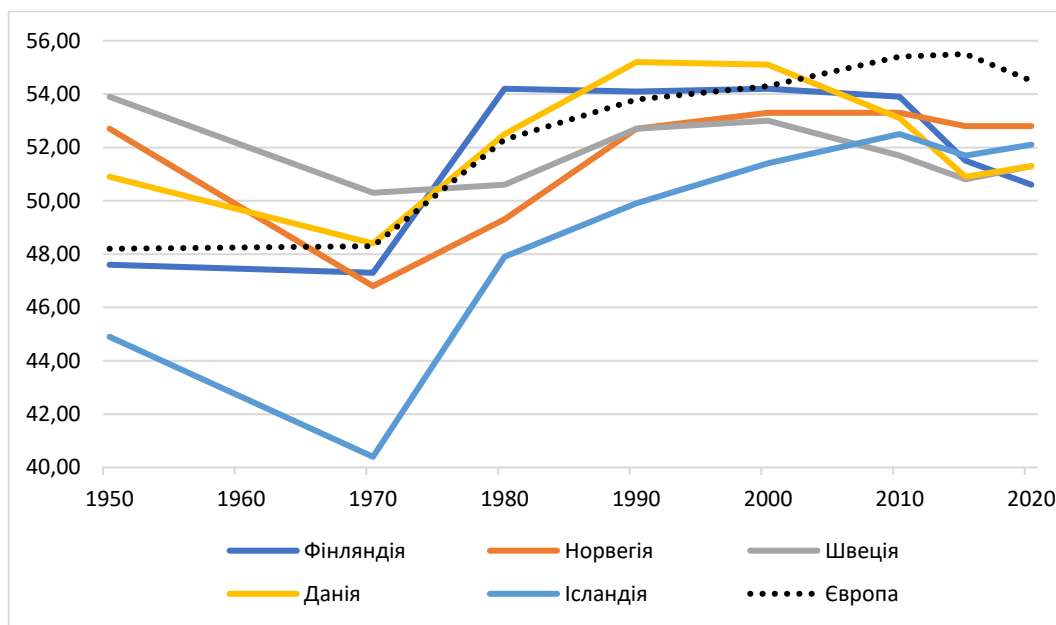

Рис. 4. Частка населення у віці 25–64 роки, % [24] / Fig. 4. Share of the population aged 25–64, % [24]

Країни Північної Європи одними із перших у світі стикнулися з проблемою демографічного старіння, яке зумовлене зниженням народжуваності й зростанням тривалості життя. Зростання частки людей літнього віку (рис. 5) разом зі зниженням частки дітей визначає стійку структурно-вікову динаміку в країнах регіону, яка матиме незворотні довготривалі наслідки не лише для демографічної, але навіть більшою мірою для економічної системи держав. Передусім це проявляється у зниженні коефіцієнта потенційної підтримки (рис. 6). Упродовж 1950–2020 років найбільше скорочення (у 3,3 рази) відбулось у Фінляндії, а найповільніше скорочення коефіцієнта зафіксовано у Норвегії та Ісландії (в 1,8 рази). Станом на 2020 рік в Ісландії на одну особу у віці 65 років і старше припадає 3,3 особи у віці 25–64 років. Це найбільш сприятлива ситуація в регіоні. У Фінляндії коефіцієнт потенційної підтримки був 2,2, що нижче від середньоєвропейського рівня (2,9). Отже, вікова структура населення Північної Європи уже чинить негативний

вплив на потенціал економічного зростання і у майбутньому разом з деструктивними демографічними чинниками цей вплив ставатиме більш відчутний.

Зростання частки літніх людей у суспільстві звужує можливості наповнення бюджетів усіх рівнів, проявляється у все більшому навантаженні на систему соціального забезпечення, посилює соціальну напругу. Як свідчить досвід Північної Європи, короткотермінова внутрішня політика, спрямована на забезпечення достойного соціального захисту усіх категорій населення в умовах старіючого суспільства, не дає бажаного ефекту. Держави все частіше змушені вдаватися до непопулярних кроків, таких як підняття пенсійного віку, обмеження соціальної допомоги певним категоріям населення.

Висновки. Досвід країн Північної Європи є цінним для розуміння сценаріїв демографічного розвитку України, розробки демографічної і міграційної політики, стратегії поствоєнної адаптації економіки, соціальної системи і політичної

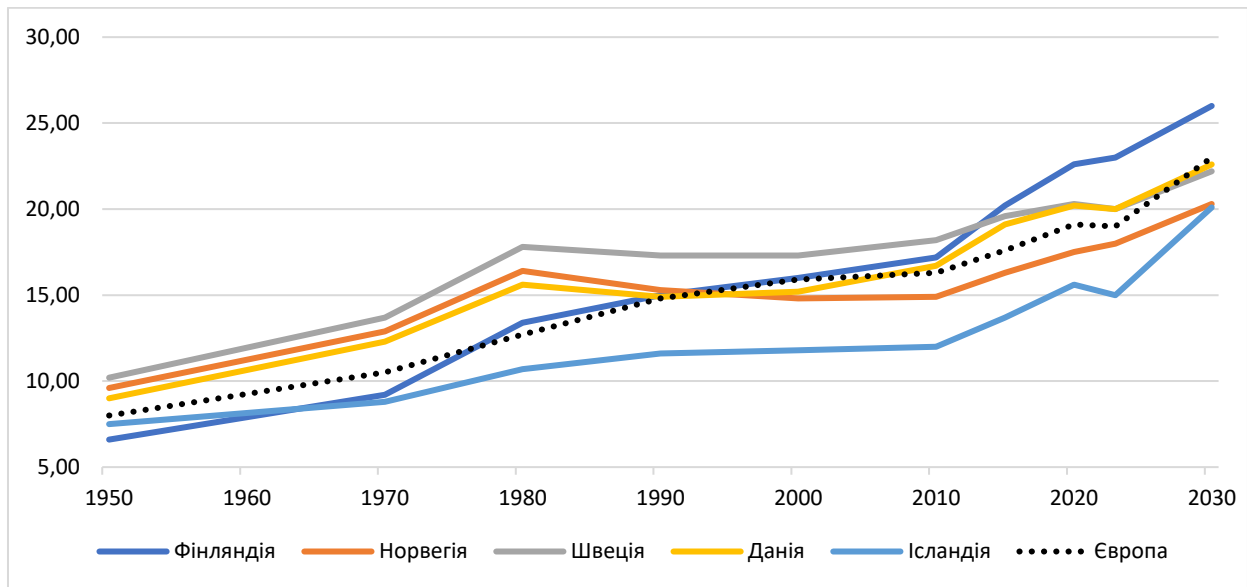

Рис. 5. Частка населення старше 65 років, % [27] / Fig. 5. Share of the population over 65 years old, % [27]

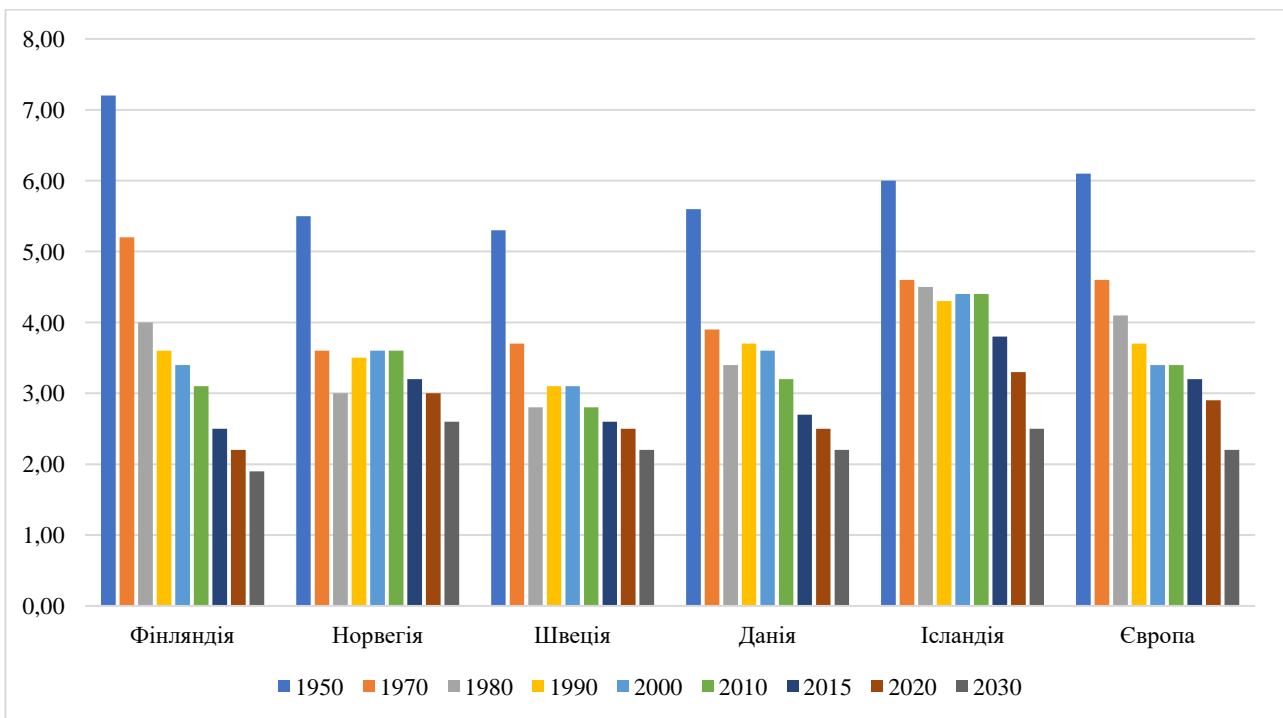

Рис. 6. Коефіцієнт потенційної підтримки, осіб у віці 25–64 роки / 1 особу у віці 65 років і старше [27] / Fig. 6. Potential support ratio, persons aged 25–64 / 1 person aged 65 and older [27]

сфери до нових демографічних реалій. Ключові тенденції у Північній Європі, які варто брати до уваги, це:

1. Вразливість геополітичного позиціонування України у сусідстві з Росією. Досвід Фінляндії засвідчує негативні повоєнні демографічні тенденції в східному прикордонні, що проявляються упродовж життя декількох генерацій.

2. Стійке падіння народжуваності. Глобальну тенденцію зниження народжуваності зупинити вкрай важко навіть надзвичайно ефективними заходами соціальної і демографічної політики, яку реалізовували країни Північної Європи з

1980-х років. Успіхи таких державних політик мають короткотривалий ефект.

3. Зростання рівня демографічного старіння. Це поставило країни Північної Європи перед необхідністю запровадження нових і нестандартних заходів у різних сферах суспільства, реалізація яких у майбутньому може стати еталонним прикладом для усіх країн світу, у тім числі для України.

4. Ліберальна імміграційна політика та значний притік мігрантів у довготривалій перспективі не вирішують проблеми депопуляції, оскільки мігранти надзвичайно швидко перей-

мають модель малодітної репродуктивної поведінки, яка усталена у приймаючому суспільстві.

5. Імміграція також не вирішила проблеми ринку праці країн Північної Європи, адже економічне зростання можливе винятково за рахунок розвитку інноваційних високотехнологічних галузей. Країни регіону отримали зворотній ефект – посилення тиску на соціальні фонди і зростання витрат на освіту для мігрантів. Мультикультуралізм в усіх його реальних формах і проявах стає загальноприйнятним, якщо він економічно обґрунтований і соціально справедливий.

6. Потужний притік мігрантів з країн Азії та Африки сприяв етнічній і релігійній диверсифікації суспільства. Навіть попри домінуюче толе-

рантне сприйняття мігрантів, у країнах Північної Європи з'являється напруга у суспільстві. Стратегії інтеграції мігрантів виявилися неспроможними досягнути визначених цілей.

Отже, в Україні важливо уникнути занадто високих очікувань щодо покращення демографічної ситуації після війни. Найбільш доцільною є міграційна політика з орієнтацією на повернення українських емігрантів та їхніх нащадків.

Перспективним напрямком для подальших досліджень є вплив оновленої міграційної і демографічної політики держав Північної Європи на демографічний розвиток, виявлення нових трендів демографічних процесів, соціально-економічна адаптація суспільств до демографічних та етнополітичних викликів.

Список використаної літератури

1. Гладун О.М. *Нариси з демографічної історії України ХХ століття*. НАН України, Ін-т демограф. та соціальн. дослідж. ім. М.В. Птухи. 2018. 224 с.
2. Гудзеляк І.І. Вплив демографічної політики на процеси народжуваності в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2011. Вип. 39. С. 122–130.
3. Гудзеляк І. Вплив міграції на етнічний склад населення Європи // *Суспільна географія і картографія: наукова спадщина та сучасні українознавчі студії: матеріали Всеукраїнського наукового онлайн-семінару з участю закордонних учених, присвяченого 120-літтю від народження професора Володимира Кубійовича (1900–1985) (Україна, м. Львів, 20 травня 2021 р.)*. Львів: Простір-М. 2021. С. 184–188.
4. Де Блії Г., Муллер П., Шаблій О. *Географія: світи, регіони, концепти*. Київ: Либідь. 2004. 740 с.
5. Зінько І. З. *Зовнішня політика країн Північної Європи: навч. посібник*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2015. 327 с.
6. Кузик С. П., Котик Л. І., Ванда І. В. *Регіональна економічна і соціальна географія світу: навч. посібник*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2019. 148 с.
7. Лавер О.Г. *Війни та народонаселення країн світу у ХХ–ХХІ століттях (1900–2016 рр.)*. Статистичне дослідження: монографія / вид. 2-е, допов. Ужгород: РІК-У. 2018. 760 с.
8. Пищуліна О. Оцінка ролі демографічного фактору для економічного зростання та повоєнного відновлення. Аналітична доповідь. Центр Разумкова. 2023. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/05/22/2023-MATRA-I-KVARTAL-7.pdf> (дата звернення: 08.07.2024).
9. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року (проект). URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/870/> (дата звернення: 26.06.2024).
10. Фінляндія. Дослідження практик відновлення країни після руйнації. Інститут аналітики та адвокації. 2022. URL: <https://iaa.org.ua/portfolio/finlyandiya/> (дата звернення: 12.07.2024).
11. Andersen S. N., Drange N., Lappegård T. Can a cash transfer to families change fertility behaviour? *Demographic Research*. 2018. 38. P. 897–928. DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2018.38.33>
12. Andersson G. Childbearing after Migration: Fertility Patterns of Foreign-Born Women in Sweden. *International Migration Review*. 2004. 38 (2). P. 747–775. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2004.tb00216.x>
13. Askeland G. A., Strauss H. The Nordic welfare model, civil society and social work. In H. Strauss, C. Noble, & B. Littlechild (Eds.), *Global social work: Crossing borders, blurring boundaries* (pp. 241–254). Sydney University Press. 2014. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctv1fxm2q.21>
14. Bergsvik J., Fauske A., Hart R. K. Can policies stall the fertility fall? A systematic review of the (quasi-) experimental literature. *Population and Development Review*. 2021. 47(4). P. 913–964. DOI: <https://doi.org/10.1111/padr.12431>
15. Cantalini S., Ohlsson-Wijk S., Andersson G. Cohabitation and Marriage Formation in Times of Fertility Decline: The Case of Sweden in the Twenty-First Century. *European Journal of Population*. 2024. 40, 15. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10680-024-09703-9>
16. Deimantas V.J., Şanlıtürk A.E., Azzollini L. et al. Population Dynamics and Policies in Europe: Analysis of Population Resilience at the Subnational and National Levels. *Population Research and Policy Review*. 2024. Vol. 43. (27). DOI: <https://doi.org/10.1007/s11113-024-09871-w>
17. Demographic and Social Statistics. United Nations Statistics Division. URL: <https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/index.cshtml> (дата звернення: 31.07.2024).
18. Demographic changes: Challenge or opportunity for Nordic societies? Nordregio Report 2016. URL: <https://archive.nordregio.se/Global/Publications/Publications%202016/State%20of%20the%20Nordic%20Region%202016/Theme%20demographic%20changes.pdf> (дата звернення: 01.07.2024).

19. Einhorn E., Harbison S., Huss M. *Migration and Multiculturalism in Scandinavia*. University of Wisconsin Press. 2022. 368 p.
20. Heleniak T. *Are we witnessing a new demographic reality in the Nordics?* Nordregio. 2023. URL: <https://nordregio.org/blog/are-we-witnessing-a-new-demographic-reality-in-the-nordics/> (дата звернення: 10.07.2024).
21. Horwood C. *The changing politics of immigration in Nordic countries*. Mixed Migration Centre. 2024. URL: <https://mixedmigration.org/the-changing-politics-of-immigration-in-nordic-countries/> (дата звернення: 16.06.2024).
22. May J. (2015). *Population Policies in Europe*. *L'Europe en Formation*. Vol. 377. P. 136–150. DOI: <https://doi.org/10.3917/eufor.377.0136>
23. Migration Data Portal. *The International Organization for Migration*. URL: <https://www.migrationdataportal.org/> (дата звернення: 28.07.2024).
24. Nordregio. URL: <https://nordregio.org/> (дата звернення: 01.08.2024).
25. *Numbers and statistics. Nordic Co-operation*. URL: <https://www.norden.org/en> (дата звернення: 01.08.2024).
26. *Population and Social Conditions*. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/statistical-themes#population-social-conditions> (дата звернення: 30.07.2024).
27. *Population Division*. URL: <https://www.un.org/development/desa/pd/> (дата звернення: 31.07.2024).
28. *Population Reference Bureau*. URL: <https://www.prb.org/> (дата звернення: 30.07.2024).
29. Rauhut D., Rasmussen R., Roto J., Francke P., Östberg S. *The Demographic Challenge to the Nordic Countries*. Nordregio. Stockholm, 2008. 154 p.
30. *State of the Nordic Region 2024*. Nordregio. URL: <https://nordregio.org/publications/state-of-the-nordic-region-2024/> (дата звернення: 18.07.2024).
31. *United Nations High Commissioner for Refugees*. URL: <https://www.unhcr.org/> (дата звернення: 31.07.2024).
32. van Houtum H., & Pijpers R. *The European union as a gated community: The two-faced border and immigration regime of the EU*. *Antipode*. 2007. 39(2). P. 291–309.
33. *World Happiness Report 2024*. URL: <https://worldhappiness.report/ed/2024/> (дата звернення: 02.08.2024).
34. Zeisset M. *The Happiest Xenophobes on Earth: Examining Antiimmigrant Sentiments in the Nordic Countries*. *Res Publica – Journal of Undergraduate Research*. 2016. Vol. 21. URL: <https://digitalcommons.iwu.edu/respublica/vol21/iss1/6> (дата звернення: 28.07.2024).

Demographic development of the countries of Northern Europe: current trends for the Ukrainian experience

Iryna Hudzelyak

PhD (Geography), Associate Professor,
Head of the Department of Economic and Social Geography named after Professor Oleg Shablii,
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

ABSTRACT

Problem statement. The current demographic parameters of Northern Europe are due to the absence of large human losses in the two world wars, and domestic political and socio-economic stability in the countries. As a result, a model of the demographic behavior of the population was formed, which for a long time ensured natural and migration growth. Therefore, the demographic parameters of the region can be considered a benchmark for developing measures to overcome demographic threats in the post-war period in Ukraine.

The purpose of the study is a spatial analysis of the demographic development of the countries of Northern Europe - Norway, Sweden, Finland, Denmark and Iceland.

Methods. The study was carried out on the basis of official data of the Nordic Council and Eurostat. Using the statistical method, the dynamics of the population, the main indicators of demographic processes and structures, migration and ethno-structural changes were assessed.

Results. Effective demographic policy in the countries of Northern Europe had a short-term effect. In all countries, the birth rate has significantly decreased, which no longer ensures the simple reproduction of generations. The transition to narrowed reproduction has become irreversible. Population growth rates have decreased significantly. Population growth in all countries is mainly provided by migration growth. Thanks to immigration and high birth rates compared to other European countries, the region has managed to fully use the demographic dividend that has ensured economic growth. However, the influx of migrants has not solved the problem of declining birth rates, as migrants quickly adopt the norms of low-childbearing reproductive behavior of host societies. The increase in the level of demographic aging and the decrease in the coefficient of potential support for the elderly have put the countries of the region in need of introducing new and non-standard measures in various spheres of society. The implementation of such a policy in the future may become a reference example for post-war Ukraine. Demospacial disparities are increasing in the region at the subnational level: many rural areas are depopulating, and urban regions, especially metropolitan agglomerations, are

growing. The worst demographic situation has developed in Finland in the border areas with Russia, where the rates of depopulation are the highest in the region. A powerful influx of migrants from Asia and Africa has contributed to the ethnic and religious diversification of society. In recent years, the share of Ukrainians has been growing. In Northern Europe, the ethnolinguistic dominance of indigenous peoples has noticeably weakened. Other internal problems associated with the weak integration of migrants into host societies have become more acute, and tension is emerging in society. The experience of the countries of Northern Europe is valuable for understanding the scenarios of demographic development of Ukraine, the development of demographic and migration policies, and the strategy of post-war adaptation of the economy, social system, and political sphere to new demographic realities.

Keywords: population, demographic development, growth rates, birth rate, demographic aging, migration, Northern Europe, Ukraine.

References

- Hladun, O. M. (2018). *Essays on the Demographic History of Ukraine in the Twentieth Century*. Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian]
- Hudzelyak, I. (2011). Influence of demographic policy on fertility processes in Ukraine. *Lviv University Bulletin. Geographical series*, 39, 122–130. [in Ukrainian]
- Hudzelyak, I. (2021). The impact of migration on the ethnic composition of the population of Europe. In: *Public Geography and Cartography: Scientific Heritage and Modern Ukrainian Studies: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific Online Seminar with the participation of foreign scientists dedicated to the 120th anniversary of the birth of Professor Volodymyr Kubiyovych (1900–1985)*, Ukraine, Lviv, 184–188. [in Ukrainian]
- De Blij, G., Muller, P., Shabliy, O. (2004). *Geography: Worlds, Regions, Concepts*. Kyiv, Lybid. [in Ukrainian]
- Zinko, I. Z. (2015). *Foreign policy of the countries of Northern Europe*. Lviv, Ivan Franko National University of Lviv. [in Ukrainian]
- Kuzyk, S. P., Kotyk, L. I., Vanda, I. V. (2019). *Regional economic and social geography of the world: a textbook*. Lviv, Ivan Franko National University of Lviv. [in Ukrainian]
- Laver, O. G. (2018). *Wars and population of the world countries in the XX–XXI centuries (1900–2016). A statistical study*. 2nd ed. Uzhhorod, RIK-U. [in Ukrainian]
- Pyshchulina, O. (2023). Assessment of the role of the demographic factor for economic growth and post-war recovery. Analytical report. Razumkov Centre. Available at: <https://razumkov.org.ua/images/2023/05/22/2023-MATRA-I-KVARTAL-7.pdf>
- Strategy of Demographic Development of Ukraine for the period up to 2040 (draft). Available from <https://www.msp.gov.ua/projects/870/>
- Finland. A study of the country's recovery practices after destruction. (2022). Institute for Analysis and Advocacy. Available at: <https://iaa.org.ua/portfolio/finlyandiya/>
- Andersen, S. N., Drange, N., & Lappegård, T. (2018). Can a cash transfer to families change fertility behaviour? *Demographic Research*, 38, 897–928. DOI: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2018.38.33>
- Andersson, G. (2004). Childbearing after Migration: Fertility Patterns of Foreign-born Women in Sweden. *International Migration Review*, 38(2), 747–774. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2004.tb00216.x>
- Askeland, G. A., & Strauss, H. (2014). The Nordic welfare model, civil society and social work. In H. Strauss, C. Noble, & B. Littlechild (Eds.), *Global social work: Crossing borders, blurring boundaries* (pp. 241–254). Sydney University Press. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctv1fxm2q.21>
- Bergsvik, J., Fauske, A., & Hart, R. K. (2021). Can policies stall the fertility fall? A systematic review of the (quasi-) experimental literature. *Population and Development Review*, 47(4), 913–964. DOI: <https://doi.org/10.1111/padr.12431>
- Cantalini, S., Ohlsson-Wijk, S., Andersson, G. (2024). Cohabitation and Marriage Formation in Times of Fertility Decline: The Case of Sweden in the Twenty-First Century. *European Journal of Population*. 40, 15. <https://doi.org/10.1007/s10680-024-09703-9>
- Deimantas, V.J., Şanlıtürk, A.E., Azzollini, L. et al. (2024). Population Dynamics and Policies in Europe: Analysis of Population Resilience at the Subnational and National Levels. *Population Research and Policy Review*. Vol. 43. (27). DOI: <https://doi.org/10.1007/s11113-024-09871-w>
- Demographic and Social Statistics. United Nations Statistics Division. Available at: <https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/index.cshhtml>
- Demographic changes: Challenge or opportunity for Nordic societies? Nordregio Report 2016. Available at: <https://archive.nordregio.se/Global/Publications/Publications%202016/State%20of%20the%20Nordic%20Region%202016/Theme%20demographic%20changes.pdf>
- Einhorn, E., Harbison, S., Huss, M. (2022). *Migration and Multiculturalism in Scandinavia*. University of Wisconsin Press.
- Heleniak, T. (2023). Are we witnessing a new demographic reality in the Nordics? Nordregio. Available at: <https://nordregio.org/blog/are-we-witnessing-a-new-demographic-reality-in-the-nordics/>

21. Horwood, C. (2024). *The changing politics of immigration in Nordic countries*. Mixed Migration Centre. Available from <https://mixedmigration.org/the-changing-politics-of-immigration-in-nordic-countries/>
22. May, J. (2015). *Population Policies in Europe*. *L'Europe en Formation*, 377, 136–150. <https://doi.org/10.3917/eufor.377.0136>
23. Migration Data Portal. The International Organization for Migration. Available at: <https://www.migrationdataportal.org/>
24. Nordregio. Available at: <https://nordregio.org/>
25. Numbers and statistics. Nordic Co-operation. Available at: <https://www.norden.org/en>
26. Population and Social Conditions. Eurostat. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/statistical-themes#population-social-conditions>
27. Population Division. Available at: <https://www.un.org/development/desa/pd/>
28. Population Reference Bureau. Available at <https://www.prb.org/>
29. Rauhut, D., Rasmussen, R., Roto, J., Francke, P., Östberg, S. (2008). *The Demographic Challenge to the Nordic Countries*. Nordregio, Stockholm.
30. *State of the Nordic Region 2024*. Nordregio. Available at: <https://nordregio.org/publications/state-of-the-nordic-region-2024/>
31. United Nations High Commissioner for Refugees. Available at: <https://www.unhcr.org/>
32. van Houtum, H., & Pijpers, R. (2007). *The European union as a gated community: The two-faced border and immigration regime of the EU*. *Antipode*, 39(2), 291–309.
33. *World Happiness Report 2024*. Available at: <https://worldhappiness.report/ed/2024/>
34. Zeisset, Maggie (2016) "The Happiest Xenophobes on Earth: Examining AntiImmigrant Sentiments in the Nordic Countries," *Res Publica – Journal of Undergraduate Research*: Vol. 21 Available at: <https://digitalcommons.iwu.edu/respublica/vol21/iss1/6>

Received 4 July 2024
Accepted 17 October 2024